

ЮРІЙ ЦИГАНЕНКО.

ШЕВЧЕНКІВСЬКЕ СВЯТО НА ПОЛТАВЩИНІ РОКУ 1914 ТА ЗАБОРОНА „КОБЗАРЯ“.

Рік 1914 в українському громадському житті є дуже видатною датою. У цьому році відбулося в лютому місяці 100 років зі дня народження Т. Г. Шевченка. Українське громадянство готувалося до вшанування столітнього ювілею письменника. Це вшанування виявилось в різних формах, починаючи від літературної вечірки й кінчаючи революційною демонстрацією. Була навіть сподіванка, що влада дасть дозвіл святкувати Шевченка.

Але ж святкування ще завчасу було заборонено й жандарі повинні були як найпильніше стежити за тим, щоб додержатися цієї заборони. Сама ж заборона справила гнітюче враження й спричинялася до більшого запалу, що переходив часом у революційний протест. Розпорядження було дано по всіх напрямках урядування, особлива ж увага зверталася на шкільні свята, яких ні в якому разі не мало бути.

У циркулярі з центра рекомендується „воспрещать публичные чествования малороссийского писателя Шевченко, наименование его именем учебных заведений и улиц, назначение стипендий и сборы пожертвованных на образование фонда имени поэта, независимо от того, на какие надобности предназначаются собранные деньги; открытие памятников и бюстов не должно носить характера публичного торжества, а всякие собрания не разрешать“¹⁾).

Крім того російська преса починає ще задовго до Шевченківських днів цькувати й самого Шевченка й українську культуру взагалі. Газети „Кієвлянинъ“ і „Кієвъ“ у своїх статтях просто до абсурдів доходять, полемізуючи проти значіння Шевченка, а іноді просто заперечуючи його існування. У газеті „Кієвъ“, наприклад, уміщено було статтю голосної назви „Кто выдумал Шевченка?“ На думку автора цієї „розумної“ статті творцом „Кобзаря“ треба вважати Куліша, а не Шевченка. Ця стаття, очевидно, дуже до серця припала й „Полтавському Вѣстнику“, який цілком її передрукував. Кажучи загалом, російська чорносотенна преса в цей час зібрала всі зусилля до того, щоб якомога більше „насолити“ „мазепинцям“, „украинофилам“ і Шевченкові.

Такою ото була загална атмосфера, в якій проходив столітній ювілей Шевченка на Україні.

Нема чого й казати про те, що місцева влада докладала пильности й уваги, щоб виконати розпорядження центру.

У цілому святкування Шевченкового ювілею звелось до того, що як що відбувалися літературні вечірки, то й те вже гаразд, а здебільшого свято просто заборонялося.

Найбучніші ці дні, звичайно, пройшли в Києві, де багато клопоту жандарям завдала студентська демонстрація, що мала виразно революційний характер²⁾.

Не обійшлися без уваги жандарів ці дні й по інших містах України. Ось і справи Полт. Жанд. Архіву дають нам де-який матеріал для освіт-

¹⁾ Цитую зі статті С. Єфремова „На текущие темы“. Укр. Жизнь“. 1914, кн. II.

²⁾ Див. О. Гермайзе „Шевченківська демонстрація в Києві в р. 1914“. „Черв. Шлях“ № 3 за 1924 р.

лення картини ювілею на Полтавщині, як вона відбилася в справах жандарів.

Маємо „Дело 1914 г. по описи № 5 Помощника Начальника Полт. Губ. Ж. У. в Полт. Кон-град. и Миргородском уездах. О происшествиях в районе“ (Архів І, звязка № 113, спр. № 1786). Унтер-офіцер „дополнительного штата“ в м. Сорочинцях 25-го лютого повідомляє помічника зазначених повітів про те, що 25/II—1914 р. відбулася в Миргороді панахида по Шевченкові, вона йшла без хору й без особливого „воодушевления“, але народу зібралося чимало. Панахиду влаштовували службовці Повітового Земства.

Потім, 28/II Миргородський справник повідомляє помічника нач. ж. у. про цю ж саму панахиду, подається список службовців Земства, що були на панахиді. Відбулася вона зовсім спокійно й ніяких зборів за цей час не відбувалося „за исключением 24 февраля вечером около 6—7 часов в общественном собрании С. К. Пасишниченко, Я. А. Бакало и Ф. А. Колесник, (типичные малороссы) они же состоят членам собрания, ужинали и когда судебный пристав Вирский спросил Колесника (они тоже были на панихиде) „по какому случаю выпали“, тот ответил „поминаем Шевченка“, больше ничего не было и эти дни прошли совершенно незамеченными“. На цьому листі є резолюція „Взять всех на регистрацию“.

В цей же день унтер-офіцер Конгр. пов. надіслав повідомлення помічнику, що в його районі ніяких ознак святкування ювілею Шевченка не було.

Дуже суворого листа надіслано було 2/III полт. ж. у. до помічника зазначених вище повітів. Наказувалось, щоб негайно було повідомлено про те, як проходили Шевченківські дні в зазначених повітах, бо про це є повідомлення губернаторові від справників, тоді як помічники нач. ж. у. не потурбувались про це довести до відома. „Без замедления завести надлежащую агентуру, могущую точно и своевременно освещать растущее украинское движение“—так було зазначено наприкінці листа. Помічник 4/III вже відповів на цього листа, що в Конгр. і Полт. повітах ніяких виступів не було. В Полтаві відбулася панахида в Стрітенській церкві, щож до панахиди в Миргороді, то про це вже доведено до відома 27/II за певним ч.

Цим і закінчуються цікаві для нас листування цієї справи.

Продовженням матеріялів про Шевченківські свята 1914 р. є справа полт. губ. ж. у. „О происшествиях в Полтавской губернии“. (Архів І, звязка № 113, справа № 1784). Перш за все маємо в цій справі повідомлення полт. губернатора від 13 березня до департаменту поліції про те, що протягом місяця лютого „массовых выступлений, а также стачек и забастовок в Полт. губ. не было“. „Из крупных событий, которые привлекают к себе внимание общества, можно отметить празднование 100 летнего юбилея со дня рождения поэта Шевченко, которое ограничилось лишь отслуженными по нем панихидами в 2-х церквах в г.г. Ромнах (?) и Полтаве, при чем в Полтаве присутствовало очень много воспитанников местной духовной семинарии; панихиды прошли совершенно спокойно и не сопровождалась какими-либо демонстрациями и выступлениями“.

Ще маємо цікавого листа губ. ж. у. до губернатора такого змісту:

„Доношу Вашему Превосходительству на благоусмотрение, что вчера, 16 сего марта, в зрительном зале просветительных зданий имени Гоголя во время чествования юбилея Шевченко при исполнении хором и солистом Цесевичем переложенного на музыку стихотворения Шевченко „Заповіт“, все зрители, за исключением немногих лиц, дважды вставали и слушали исполнение стоя; среди лиц встававших особенно выделялись: городской голова Заньковский и все гласные думы, присутствовавшие в театре, а также

состоящий на государственной службе старший врач 9-й пехотной дивизии, Статский Советник Шпейер. Исполнители пропели „Заповіт“ также стоя, причем заметно было, как хористы подталкивали друг друга, понуждая сидящих встать.

Среди других исполнителей выделялся состоящий на государственной службе чиновник Полтавского Отделения Государственного банка Орел (фамилия по сцене Степняк), который позволил себе выйти на сцену в красном кафтане покроя запорожских козаков и, отвесивши глубокий поклон бюсту Шевченко, прочел из произведений Шевченко три стихотворения с особенной интонацией и пафосом, причем особенно воодушевлялся и заметно старался передать это воодушевление зрителям в тех местах, где говорилось или об утерянной свободе, или необходимости свободы“.

Інших матеріалів з цієї справи не знаходимо.

Спинимось ще на справі „о совершенно секретных документах Департамента Полиции и местных“. (Архів І, звязка № 113, справа № 1788). Дуже часто жандарі перехоплювали листи й як що вони були шифрованными, то знімали з них копії й надсилали до всіх Ж. У. для розшифрування. Ось у зазначеній справі є такий лист:

„Киев, 9 февраля 1914 года „Владислав“—Крюков, Полт. губ. Ивану Альбиновичу Маевскому. Херсонская улица, дом свящ. Тростянского.

Все Шевченковские торжества рукою свыше, направляемою справа, отменены. Наше студенчество все же готовится к нелегальному чествованию и поездке на могилу поэта в Канев. В первом по принципиальным взглядам я не принимаю участия.—а в поездке, как не носящей характера демонстрации, я принимаю горячее участие, так как по моему призыву, помещенному в „Студенческом Бюллетене“ она и организуется. Экзамены свои я уже закончил“.

З цього приводу надіслано листа до пом. нач. ж. у. по Кременчу, Кобел. і Хорольськ. повітах, до нач. київ. ж. у., писано в ньому, щоб вжити заходів і розкрити автора. З Києва одержано відповідь, що встановити автора не вдалося. Що ж до Кременчука, то звітлія було надіслано листа 4 березня з таким повідомленням: „при разработке совершенно секретного документа за № 242, оказалось следующее: автор этих сведений „Владислав“ есть сын Австрийского подданого Владислав Альбинович Маевский, до 1912 года воспитывался в Кременчугском Александровском Реальном училище и в том же 1912 году окончил полный курс наук, адресат есть его родной брат Иван Альбинович Маевский, 34 лет от роду, католического вероисповедания, проживает в посаде Крюков по Херсонск. ул. в доме свящ. Тростянского, около 7 лет служит в посаде Крюкове мельником на паровой мельнице купца Гурария. Владислав и Иван Маевские как по агентурному так и наружному наблюдению у меня не проходили и до настоящего времени ни в чем предосудительном в политическом отношении не замечались“.

7 березня про це повідомлено департамент поліції й на тому справа спинається.

Далі ще спинимось на справі з відібранням „Кобзаря“ у свящ. Лабунського. Зі справи, що зветься „Дело 1915 г. по описи № 9 Полт. Губ. Ж. У.“ (Архів І, звязка № 120, справа № 1962) видно, що до прилуцького повітового управління поліції з'явився 10 січня 1915 р. студент Новорос. держ. унів. Іван Маркіянович Лабунський і заявив що у свящ. с. Дедовец, Маркіяна Лабунського, є заборонена книжка „Кобзар“, що її він читає своїй наймищці, а також давав і йому читати. Цікаво, що таку заяву дає син на свого батька. Про результати цієї заяви довідуємося з листа помічника нач. ж. у. Прилуцького пов. 19 січня цього року. Повідомлено полт. ж. у., що у свящ. Лабунського відібрана книжка „Кобзар“, що на неї наложений арешт судовими установами за січень, лютий і березень 1911 р. ст. 9. Книга ця й залишилася в канцелярії помічника нач. ж. у. в Прилуці.